

FISCALITAT I PODER JURISDICCIONAL: EL CAS DE L'ESGLÉSIA DE TARRAGONA (SEGLES XIV-XV)¹

JORDI MORELLÓ BAGET
Universitat de les Illes Balears

Al segle XIV, en via de l'establiment d'una fiscalitat d'Estat, fou necessari «estendre l'àmbit de la punició fiscal més enllà dels límits estrets del domini i dels vassalls directes del monarca»,² o sigui, a tot l'àmbit del regne, incloent-hi les terres baronials, així com les pertanyents a l'Església. Aquesta ampliació a tot el territori, i a tots els súbdits de la Corona, és el que permet parlar de la implantació d'una fiscalitat pública. En teoria, el poder del rei se situava per damunt de les jurisdiccions senyorials. El monarca, com a titular de la *summa potestas* —segons la terminologia emprada pels historiadors del dret—, havia d'exercir el seu poder sobirà de la manera més àmplia possible i sense entrebancs; certament, entre la sèrie de prerrogatives reservades al sobirà, les fiscals constituïen un àmbit d'acció primordial. Tanmateix, a la pràctica, la monarquia no sempre podia actuar com volia, cosa que, com s'ha encarregat de mostrar la historiografia ara i adés, és especialment colpidora en l'àmbit de les Corts cada vegada que calia negociar la concessió d'algun donatiu amb els representants dels tres braços estamentals, donatius que solien ser aprovats amb rebaixes de les quantitats inicialment demanades o en canvi de claudicacions per la part del rei o de l'obtenció de contraprestacions que limitaven de manera considerable el poder sobirà. Ara bé, el dret d'imposar dels monarques no s'esgotava en l'acte de la demanda dels donatius referits o d'altres exaccions que la monarquia passà a reclamar al marge de les Corts (coronatges i maridatges), sinó que també es posà en joc a l'hora de fer arribar la punició fiscal, a través dels seus agents, fins a l'últim racó del país, salvant l'obstacle interposat per les jurisdiccions. Si la monarquia, tant a Catalunya com als restants regnes de la Corona d'Aragó, aconseguí fer alguns progressos en aquest terreny, aquests progressos s'emmarquen, paradoxalment, en un procés de pèrdua progressiva dels seus dominis, amb l'ampliació consegüent dels senyorials, tant dels laics com dels eclesiàstics.³

1. Aquest article té el seu origen en una comunicació presentada al X Congrés d'Història Agrària, que va tenir lloc a Sitges, del 23 al 25 de gener de 2002.

Abreviatures utilitzades: ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó, C = Cancelleria, AHAT = Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, AHCR = Arxiu Històric Comarcal de Reus, AHCV = Arxiu Històric Comarcal de Valls, AHPT = Arxiu Històric Provincial de Tarragona, AMV = Arxiu Municipal de Valls.

2. Cf. M. SÁNCHEZ (1995), *El naixement de la fiscalitat d'Estat a Catalunya (segles XII-XIV)*, Girona, Eumo, p. 9.

3. Com és sabut, a causa de les nombroses alienacions practicades per la monarquia al llarg del segle XIV per tal de finançar les seves empreses bèl·liques i deutes contrets, el domini reial s'anà reduint i

Així doncs, la fiscalitat pública va haver d'obrir-se camí sobre una realitat configurada per un mosaic de jurisdiccions senyorials que en alguns casos esdevingueren font de problemes. Com és lògic, la monarquia no podia actuar amb la mateixa contundència dins els territoris pertanyents al seu domini directe que en els senyorials, en els quals era fàcil que es produïssin friccions amb els titulars de la jurisdicció. Alguns d'aquests acostumaren a posar impediments a l'actuació dels funcionaris reials dins els seus àmbits territorials, on es creien, en certa manera, amb més poder que el mateix rei. Es podien acceptar ingerències dels dits funcionaris a condició que la monarquia hagués de respectar certs pactes o convinences, o en canvi que el senyor pogués mantenir certes prerrogatives o pogués prendre part d'una manera o altra en l'autorització, gestió i recaptació dels impostos percebuts dins el territori acotat per la jurisdicció.

En aquest article, volem tractar diversos aspectes referits a l'actuació dels senyors dins el seu àmbit jurisdiccional. Com veurem, es tracta d'actuacions que, en certa manera, usurpaven els drets sobirans. Si més no, alguns titulars de jurisdiccions podien fer ús de certes prerrogatives que, en determinats casos, podien col·lidir amb les que s'atribuïa la monarquia. D'antuvi, caldria tenir en compte que el dret d'imposar no era exclusiu del monarca, ja que els senyors també podien exigir prestacions econòmiques als seus vassalls en forma de tributs, de manera extraordinària o de manera consuetudinària. En efecte, els senyors, a part de les fonts d'ingressos més ordinàries —les procedents de les seves rendes o monopolis (la qual cosa quedaria circumscrita dins l'esfera de la fiscalitat privada)—, exercien, com a detentors de la jurisdicció, un poder de caràcter públic, no sols en l'àmbit de l'administració de la justícia i en l'esfera militar (com era la possibilitat de convocar la host entre els seus vassalls), sinó també en l'àmbit fiscal, intervenint en qüestions relacionades amb l'establiment, la gestió i la recaptació dels impostos. Els senyors, fins i tot, van exercir una altra prerrogativa: la d'atorgar permisos a favor dels seus vassalls per tal que aquests poguessin percebre les anomenades *cises* o *imposicions* (impostos indirectes), exactament igual al que acostumà a fer la Corona en l'àmbit dels seus regnes. Davant aquest tipus d'accions, era difícil no interferir en l'acció de la monarquia i dels seus agents. Si, a més a més, parlem de senyories eclesiàstiques, els conflictes podien prendre encara un altre caire, sota l'empara de l'estatus especial que tenia l'estament religiós i els seus jerarques principals.⁴

Tots aquests aspectes els podrem veure exemplificats en una jurisdicció concreta, la subjecta al domini de l'Església de Tarragona. Concretament, ens ocuparem de tres qüestions: 1) la participació de la Mitra, com a principal titular de la jurisdic-

va afavorir l'ampliació de les terres baronials. Sobre l'evolució global dels diferents àmbits jurisdiccionals a Catalunya, vegeu F. SABATÉ (1997), *El territori de la Catalunya medieval. Percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'edat mitjana*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana.

4. Per a una visió més àmplia de l'índole diversa de conflictes plantejats en l'àmbit del Principat, vegeu F. SABATÉ (1998), «L'Església secular catalana al segle XIV: la conflictiva relació social», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 28, p. 757-788.

ció, en algunes demandes de la Corona; 2) el dret d'imposar exercit pels arquebisbes i altres senyors eclesiàstics presents en aquell territori, i 3) la facultat d'aquests mateixos senyors de concedir llicències a favor dels municipis de la demarcació per poder recaptar imposicions. És possible que el territori objecte d'estudi presenti certes peculiaritats en relació amb altres espais de jurisdicció eclesiàstica del Principat, si més no atenent la relació especial establerta entre els comtes reis i la Mitra al llarg del procés de feudalització dut a terme a l'època anterior als dos segles que aquí tractarem. Per aquesta raó, abans de res, creiem necessari passar revista a les relacions mantingudes entre els dos màxims poders presents en aquest territori —incidint, sobretot, en els successos que tingueren lloc a la segona meitat del segle XIV—, com una manera de poder copsar millor l'abast dels problemes plantejats en relació amb els tres punts que abordarem més endavant.

1. LES RELACIONS ENTRE LA MONARQUIA I L'ESGLÉSIA DE TARRAGONA:
UNA JURISDICCIO PROBLEMÀTICA

Una primera qüestió que cal recordar és el fet que, en el territori de Tarragona, el rei i l'arquebisbe eren considerats consenyors, tal com va quedar establert a la concòrdia *ad perennem* (1173), signada entre Alfons I i l'arquebisbe Guillem de Torroja. Aquest pacte, que afectava tant els habitants de la ciutat com els del seu *binterland* (el Camp), s'ocupà de regular les funcions dels respectius batlles (antecedents, en certa manera, dels futurs veguers) i establí la participació d'ambdues parts en les rendes i els drets de tipus judicial que podien ser percebuts en aquell territori; «per a què cada hù dels dos sabés o dret y jurisdicció que cada hù tenia en Tarragona y fos valedora en tot temps», com deia el canonge cronista Josep Blanch.⁵ Exceptuant Cambrils i el seu terme, que s'incorporà al domini reial, la resta del territori restà sotmès a la jurisdicció de la Mitra, però fent distinció entre diferents àmbits dominicals, alguns en règim de consenyoriu (rei-arquebisbe) i altres, com se solia dir a l'època, en alou de l'Església. En el primer cas, hi havia les poblacions considerades de jurisdicció comuna (Valls, Alcover, Santa Maria del Pla i Mont-roig, a més de la ciutat); en el segon cas, s'inclouïen poblacions el domini directe de les quals era exercit pel mateix arquebisbe (Constantí, Alforja, Riudoms i altres localitats) o bé per alguns canonges: aquest era el cas de la Selva, pertanyent al paborde (primera dignitat canonical, situada immediatament per sota de l'arquebisbe, fins a la seva desaparició el 1410), o de Reus, que era del cambrer (la segona dignitat en el capítol tarragoní). A banda, caldria afegir alguns llocs de senyoriu laic pertanyents a petits nobles (homes de paratge), feudalment sotmesos a la Mitra.

A la baixa edat mitjana, acabà per fixar-se la forma de govern, si més no, d'ençà de la institucionalització dels dos veguers (l'un representant del rei, l'altre, de l'ar-

5. Cf. J. BLANCH (1985), *Arxiepiscopologi de la santa església metropolitana i primada de Tarragona*, I, Diputació de Tarragona, p. 106 (text íntegre de la concòrdia a les pàgines 107-108).

quebisbe) i d'altres oficials apareguts en diferents moments. L'àmbit competencial de cada oficial era delimitat tenint en compte l'adscripció senyorial de cada localitat: en els llocs pertanyents a la Mitra, el batlle, nomenat per l'arquebisbe, únicament entenia en causes menors, ja que de l'alta jurisdicció se n'ocupava el governador general del Camp; per la seva banda, el veguer reial sols podia intervenir en les causes que afectaven les regalies.⁶ En els llocs de jurisdicció comuna, tant el rei com l'arquebisbe tenien el seu propi batlle que exercia la jurisdicció per indivís, tant la civil com la criminal, i sense intervenció del dit governador general; el veguer reial sols podia intervenir per l'única raó indicada abans.⁷ A les localitats pertanyents als homes de paratge, el batlle tenia compte sols de la jurisdicció baixa, mentre que l'alta era exercida pels veguers de Tarragona. Aquesta era la situació configurada a final ja del segle XIV.⁸

A pesar d'això, l'exercici del poder sobirà en aquest territori fou sempre delicat i esdevenia amb freqüència font de problemes. El monarca no podia actuar sense lesionar el principi que sustentava l'indicat condomini; les seves ordres no podien ser donades de manera unilateral, sinó que havien de comptar amb l'aprovació de l'arquebisbe. No sols això, sinó que, en virtut dels antics pactes, l'arquebisbe tenia reconeguda una certa preeminència; d'aquí l'obligació que tenien els reis, a l'inici de cada regnat, de prestar homenatge a l'arquebisbe, constatat com a mínim des de Jaume I.⁹ D'aquesta manera, es rememorava l'acta de donació que havia fet l'arquebisbe Bernat Tort al comte Ramon Berenguer IV el 1151.¹⁰ Tal relació de condomini i

6. El 1374, Pere el Cerimoniós creà l'ofici de procurador reial, justament per tenir cura dels drets reials i entendre en tots els casos de regalia (el càrrec fou creat el 6 d'agost i instituït de nou a final del mateix any, després que hagués estat revocat per l'arquebisbe); ACA, C, reg. 973, fol. 131v-133r. S'hi refereixen J. M. RECASENS (1975), *La ciutat de Tarragona*, II, Barcelona, Barcino, p. 154, i E. MORERA (1982), 2a ed., *Tarragona cristiana*, II, Diputació de Tarragona, p. 565.

7. El 1307 Jaume II disposà, pel que fa a Valls (vila de jurisdicció comuna), que tant el batlle de l'arquebisbe com el seu poguessin exercir el mer i mixt imperi, i tota la jurisdicció criminal i civil. Així posava fi a la qüestió interposada contra els batlles de l'esmentat lloc, que havien estat actuant en contra de la jurisdicció que fins llavors hi exercien els veguers de Tarragona; ACA, C, reg. 204, fol. 38r-v.

8. Cf. BLANCH (1985), II, p. 84-85.

9. Cabestany al·ludia els diferents homenatges prestats pels reis Jaume I, Alfons el Liberal, Jaume II, Alfons el Benigne i Pere el Cerimoniós als arquebisbes coetanis; cf. J. F. CABESTANY (1977), «Tarragona i les Corts catalanes (1238-1422)», *Quaderns d'Història Tarragonina*, núm. 55, p. 71.

10. El problema era expressat pel canonge Blanch amb aquestes paraules: «En virtut de la donació que lo archebisbe d. Bernat Tort en lo any 1151 féu al comte de Barcelona y príncep de Aragó, de la ciutat de Tarragona, ab los pactes en ella contenguts [...], sempre los reis de Aragó, son successors, han pretès que són senyors útils de Tarragona y que la Iglésia, y per ella la Mitra, sols hi té lo directe domini. Y per esta causa, com ja he advertit, los sobredits reis en lo ingrés de son regnat prestaven fidelitat als archebisbes de Tarragona. Ab aquest motiu tots ells pretengueren tenir en la ciutat y son Camp lo <lliure> exercici de la jurisdicció com a vassalls sólidos y propis. Al contrari, los archebisbes deian que la jurisdicció ere comuna dels dos, y que lo hú sens lo altre no la podia exercir, y que lo domini de l'archebisbe ere major que'l que lo rei tenia, puis las apel·lacions de les causas que eren de la jurisdicció comuna, sols, y sens lo rei, eren de la cognició de l'archebisbe»; cf. BLANCH (1985), II, p. 60.

la preeminència a favor de la Mitra que acabem d'indicar conformaven una situació bastant atípica, fortament condicionadora de les relacions establertes entre els comtes reis i l'Església tarragonina.

Aquestes relacions passaren per moments veritablement difícils. Sens dubte, el regnat de Pere el Gran és particularment significatiu en aquest sentit, i no és gens casual que coincidís amb una escalada important de la pressió fiscal. El 1280, a propòsit d'algunes demandes realitzades (en concret, d'un bovatge i també d'una petició d'host), el dit monarca pretengué actuar sobre la ciutat i el Camp de Tarragona passant per alt la jurisdicció comuna. Un any després, les coses tornaven al seu lloc: el rei reconeixia davant l'arquebisbe que, pel que respecta a l'extracció de queviures d'aquell territori, o sigui, pel que fa al cereal que havia estat pres per proveir l'exèrcit, no havia actuat en nom propi, sinó en nom de tots dos, afegint que, per aquest fet, no havia volgut causar cap perjudici a l'Església tarragonina. De passada, també reconeixia que no podia imposar vectigals, ni tampoc el bovatge, ni l'impost o gabella de la sal, sense tenir el consentiment del prelat. Tot això fou convingut en nom, insistim, de la jurisdicció comuna. En el mateix document, es fa referència als antics pactes, que havien de romandre intocables.¹¹

Tal principi havia de convertir-se en un obstacle seriós a l'actuació de la Corona, tal com s'aniria posant de manifest al llarg del segle XIV, arran de la nova embranzida fiscal duta a terme per la monarquia; si més no, els arquebisbes, gelosos sempre de les seves prerrogatives, seguiren posant traves a tot el que consideraven una ingerència o intrusió de la monarquia en el seu territori, on es consideraven més sobirans que el mateix rei. Així ho posen de manifest les paraules pronunciades per l'arquebisbe infant Joan d'Aragó, que deia que els homes del Camp de Tarragona, més que vassalls del rei d'Aragó, eren vassalls de l'Església; o més tard (1357) les pronunciades per l'arquebisbe Arnau Cescomes quan declarava que, ni a Tarragona, ni als llocs del Camp, el rei no tenia el senyoriu i general domini que podia exercir en les altres terres de Catalunya.¹²

Com era lògic, les friccions es multiplicaren quan les demandes de la Corona començaren a ser freqüents, la qual cosa arribà al seu punt més àlgid en temps de Pere el Cerimoniós, amb la crisi econòmica com a rerefons i els conflictes bèl·lics succeint-se sense interrupcions. El fet és que aquest monarca s'entestà més que cap altre a fer prevaler la seva sobirania per damunt d'altres consideracions, empresa que no fou fàcil de portar a la pràctica, en el territori que ens ocupa, a causa de les dificultats interposades pels titulars de la Mitra, sempre predisposats a veure en al-

11. Cf. MORERA (1982), 2a ed., II, p. 120; E. FORT (1975), *Notícia d'una singular institució medieval. La comunitat de pobles del Camp de Tarragona*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, p. 34. El document en qüestió es troba transcrit a J. CUBELLS (1983), «Aspectos político-sociales en Tarragona entre los años 1276 y 1285», dins *La società mediterranea all'epoca del Vespro. XI Congresso di Storia della Corona d'Aragona*, vol. 2, Palermo, p. 461-479.

12. Cf. FORT (1975), p. 46 i 73.

gunes actuacions dels monarques un intent de passar per alt els seus drets preeminentes. Ho podem veure exemplificat en les crides efectuades per reclutar gent d'armes. Així, cada vegada que el monarca convocava l'usatge *Princeps namque*, l'arquebisbe contraatacava impedit que tal prestació fos executada pels seus vassalls, al·legant que cap d'ells no podia sortir fora dels límits del senyoriu. Per exemple, la host convocada pel rei el 1347 per tal de fer front a la invasió de Jaume de Montpeller (Jaume III de Mallorca) al Rosselló no arribà a sortir del Camp davant la negativa de l'autoritat eclesiàstica.¹³ Durant la guerra amb Castella, aquesta situació es tornà a repetir altres vegades amb la interposició i la negativa de la Mitra a fer complir les ordres del rei.

Com més avancem en el regnat de Pere el Cerimoniós, més s'agriren les relacions amb la Mitra, sobretot arran de l'intent d'aquest monarca d'incorporar a la Corona la jurisdicció de Tarragona com una manera d'eliminar els inconvenients que suposava a la seva sobirania el manteniment d'aquella situació d'arrel feudal. Lògicament, l'arquebisbe (aleshores ho era Pere de Clasquerí) no va estar disposat a sotmetre's a les peticions del rei, cosa que desembocà, ja a les dècades de 1370-1380, en el conflicte més greu que es coneix en el marc de la lluita sostinguda per la supremacia jurisdiccional sobre el territori.¹⁴ L'època s'inscriu, a més, en un període d'un augment important de la pressió fiscal de la Corona.¹⁵

Els fets, ben coneguts, poden resumir-se de la manera següent: el 1374, el rei, volent treure profit de certes desavinences sorgides entre el Consell de Tarragona i el vicari general de l'arquebisbe, envià a Tarragona el governador general de Catalunya, Ramon Alemany de Cervelló, per tal de rebre l'homenatge de fidelitat de tots els habitants de la ciutat i viles del Camp de Tarragona. Tal acció era el pas previ a la incorporació del territori al seu domini més directe, aprofitant que els dirigents de la ciutat es consideraven desobligats de la fidelitat deguda a la Mitra.¹⁶ Evidentment, l'arquebisbe considerà aquest fet com una intromissió inacceptable; hi va haver represàlies per ambdues parts, confiscacions de béns i —per la banda eclesiàstica— excomunicacions, amb la creació de bàndols de gent armada. I, mentre la ciutat restava en mans dels proreialistes, les viles del Camp es veien obligades a mantenir-se fidels a la Mitra. Aquesta convocà el servei d'host entre els seus vassalls per fer front a les forces enviades pel rei. L'exèrcit reial, sota el comandament de l'esmentat go-

13. Vegeu E. GORT (1991), «La Comuna del Camp de Tarragona, en 1347 (segons un llibre de comptes de Reus)», *Quaderns d'Història Contemporània. Homenatge a M. Antònia Ferrer*, Tarragona, p. 28-29.

14. Vegeu RECASENS (1975), II, p. 306 i s.

15. Vegeu J. MORELLÓ (2001), *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona: Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona, CSIC, espec. p. 169-209.

16. Això succeí després de la revolta popular que es produí a Tarragona contra l'actuació de l'arquebisbe, revolta originada per una qüestió de tipus fiscal, que provocà la fugida del prelat de la ciutat; cf. BLANCH (1985), II, p. 65.

vernador general, fou vençut per les forces partidàries de l'Església al lloc de Vilafortuny. Llavors, l'arquebisbe emprengué el viatge a Avinyó per tal de posar l'arxidiòcesi sota la protecció de la Seu Apostòlica. A principi de 1375, el vicari de l'arquebisbe convocà de nou la host del Camp perquè anés a socórrer Vilaverd —localitat pertanyent a l'arquebisbe—, que patí l'atac de la host reial de Montblanc.¹⁷ De tot plegat sembla que es pot inferir que la host del Camp era més fàcil de mobilitzar quan la crida la feia la Mitra que no pas quan la feia el rei. En tals prestacions, cada vila havia d'aportar un cert nombre de «servents» i contribuir en el seu manteniment. Una altra cosa, com veurem més endavant, fou la commutació del dit servei per diners, tal com passà a fer la mateixa Corona en les convocatòries del *Princeps namque*.¹⁸ Sigui com sigui, totes aquestes demandes de serveis personals són un reflex de la situació d'autèntica guerra civil que es vivia aleshores dins aquella demarcació senyorial.

El mateix any (1375), per mediació d'un llegat del papa Gregori XI, ambdues parts pactaren posar fi al conflicte: el rei restituiria tot el que havia confiscat al clergat tarragoní i reconeixeria la preeminència de l'Església, amb la qual cosa es tornava a la situació anterior. Amb tot, la lluita entraria ben aviat en una nova fase, ja que, a la mort de l'arquebisbe Clasquerí (1380), no es va poder nomenar cap successor a causa del cisma i de la interessada neutralitat mantinguda per Pere el Cerimoniós.¹⁹ El paborde de la Seu es constituí com a regent de l'Església tarragonina durant més de sis anys, durant els quals es mostraria com un zelós defensor de les prerrogatives de l'Església. Aviat es plantejà un problema nou arran dels nomenaments de càrrecs que realitzà el rei el 1381: a Bernat Pujol com a cambrer de la Seu tarragonina —com se sap, la provisió de dignitats eclesiàstiques era un dret privatiu del Papa— i al seu germà, Pere Bernat Pujol, com a veguer eclesiàstic, ambdós procedents del cercle de cortesans de la seva darrera consort, Sibil·la de Fortià.²⁰ En aquest nou enfrontament, la ciutat així com les viles del Camp —excepte Reus, a causa de la relació senyorial que l'unia amb el cambrer, considerat pel paborde un intrús al servei del monarca— preferiren mantenir la fidelitat a l'Església. El Cerimo-

17. La host de Montblanc assaltà i s'apoderà del castell de Vilaverd i es va emportar presos tots els homes d'armes, de manera que quan, finalment, hi arribaren els homes de Valls, trobaren la vila rònega i poblada només per dones; AHCv, clavaria, 1374/75, fol. 16r i 20r.

18. Cf. M. SÁNCHEZ, «Defensar lo principat de Catalunya' dans la seconde moitié du XIV siècle: de la prestation militaire à l'impôt», dins *L'impôt dans les villes de l'Occident méditerranéen (XIIIe-XVe siècle)*, París, Comité pour l'histoire fiscale et financière de la France (Ministeri d'Economia i Finances), en premsa.

19. Com és sabut, aquest monarca aprofità la divisió de l'Església per tal d'assumir el control de les finances pontificies en els seus estats i imposar el patronat reial en la provisió de les dignitats eclesiàstiques.

20. Per a aquesta època, seguim E. GORT (1992), «Els darrers temps de Pere III i la jurisdicció de Tarragona», a M. C. Mas i E. A. Soler (ed.), *Recull Mateu Fletxa «el Vell» (1481-1553)*, Tarragona, p. 67-93. Sobre la biografia del controvertit Bernat Pujol, vegeu E. GORT (1989), *Els senyors feudals de Reus*, Reus, ed. Carrutxa, p. 47-50.

niós, volent apartar el paborde de l'administració de la Seu tarragonina, procedí a la seva destitució el maig de 1386. Ja aleshores, les pretensions del rei no deixaven marge a cap dubte, ja que volia —en paraules textuales— «que Tarragona fos sua».²¹ Naturalment, tal revocació no fou acatada pel capítol. Llavors, el rei decidí fer ús de la força militar, i va enviar al Camp un exèrcit comanat per Bernat de Vilademany, el qual va retre per les armes Constantí i assetjà Valls sense poder-la ocupar. Però, davant l'amenaça de ser atacades per l'exèrcit reial, algunes viles es mostraren disposades a prestar homenatge al cambrer, en comptes del paborde, com a administrador de l'Església tarragonina. Entretant, el capítol decidí acatar una proposta del rei segons la qual aquest es possessionaria totalment de la ciutat de Tarragona en canvi de cedir a la Mitra la meitat de la jurisdicció que tenia sobre les viles del Camp, afegint-hi encara a manera de compensació altres drets que tenia a les vegueries de Montblanc i de Vilafranca. A més, es preveia mantenir el paborde en les seves funcions al capdavant de la Seu. Era una proposició força agosarada, tot i que, segons el parer dels canonges del Capítol, vulnerava les constitucions eclesiàstiques. Aquesta concòrdia potser s'hauria firmat si no fos perquè el rei, a punt de morir, se'n va fer enrere. Així, malgrat el punt on s'havia arribat, finalment el rei renunciava a considerar la ciutat de Tarragona com a seva, alhora que reconeixia la preeminència de l'Església tarragonina.

La solució al problema plantejat va tenir uns altres protagonistes, després d'haver posat fi al període de seu vacant. El successor, Joan I, necessitat urgentment de diners per sufragar una expedició a Sardenya, optà per vendre a l'arquebisbe (aleshores Ènnec de Vallterra) una part considerable dels seus drets jurisdiccionals i rendes que tenia al Camp de Tarragona, principalment els drets que percebia damunt les poblacions que eren de la jurisdicció comuna, que, a partir d'aquest moment, deixaren de ser-ho, a més de renunciar a l'únic enclavament de jurisdicció reial que hi havia al Camp, o sigui, la vila de Cambrils. Tot això es féu en canvi, lògicament, d'una important suma (17.000 florins). Per la seva banda, la ciutat continuà subjecta a un règim de condomini.²² Després d'això, i pel que respecta al segle xv, sembla que les relacions entre la monarquia i l'Església tarragonina es desenvoluparen, en general, en un clima de més bona entesa, la qual cosa havia de propiciar el retorn a solucions pactades.

En suma, parlem d'un territori de senyoriu eclesiàstic on el poder reial era força limitat, potser més que en altres dominis eclesiàstics o baronials. Això no obstant, la jurisdicció no suposà cap fre a les peticions efectuades per la monarquia, a les quals van haver de contribuir tant la ciutat com les viles d'aquell terri-

21. Així figura en la resposta donada als representants que tenia la ciutat a Barcelona per tal de tractar aquell greu conflicte; cf. E. MORERA (1982), 2a ed., II, p. 619.

22. Aquesta transacció anà precedida, un any abans, per l'intent de crear un comtat de Tarragona mitjançant l'intercanvi de jurisdiccions, fet que hauria convertit definitivament la ciutat en reial i el Camp en territori totalment dependent, o gairebé, de l'Església. No fou, doncs, el que finalment succeí.

tori, ja des de final del segle XIII, i de manera força més contínua a partir de mitjan segle XIV, especialment d'ençà de la guerra amb Castella. De fet, la Mitra tarragonina fins i tot intentà treure profit d'aquesta situació, tal com es veurà en l'apartat següent.

2. LA PARTICIPACIÓ DE L'ESGLÉSIA TARRAGONINA EN LES DEMANDES DE LA CORONA

En primer lloc, ens referirem al bovatge, impost que tenia totes les cartes a favor per convertir-se en un bon exponent del poder sobirà, si finalment no hagués estat sacrificat per la monarquia per altres imperatius.²³ Interessa recordar aquí que, durant l'època daurada dels bovatges, al segle XIII, es plantejà la possible participació dels eclesiàstics en el producte d'aquest impost.²⁴ Així, a propòsit del bovatge acordat de pagar en temps de Jaume II, ens consta que l'Església tarragonina havia de percebre'n una part (deu mil sous), el que hauria de fer-se segons el pacte establert el 1281, que ja hem comentat més amunt.²⁵ Més tard, a propòsit del bovatge exigit per Pere el Cerimoniós i del plet que s'inicià sobre el seu possible rescat, l'arquebisbe intervingué intentant treure profit de la situació. Efectivament, ja des del principi, una de les qüestions plantejades en aquell plet era si l'arquebisbe tenia dret —tal com pretenia— a percebre'n una part. El dit bovatge, segons l'arquebisbe Arnau Cescomes, havia de ser obtingut de la mateixa manera com s'efectuava la divisió de les rendes de la ciutat i el Camp de Tarragona. Per tant, calia que la recaptació fos encarregada a persones d'elecció comuna en aquells nuclis on l'arquebisbe i el rei tenien la jurisdicció per indivís. Del producte de la col·lecta, se'n farien cinc parts, de les quals les dues cinquenes parts serien per a l'arquebisbe. Pel que fa als llocs que no eren de la jurisdicció comuna, l'arquebisbe retindria igualment dues cinquenes parts si es demostrava que tenia dret a rebre'n una part. Tal repartició (que en certa manera equiparava el bovatge amb una renda qualsevol) no fou portada a la pràctica: finalment, Pere el Cerimoniós va renunciar al cobrament d'aquest bovatge, en canvi, però, d'obtenir una suma important de diners pel seu rescat. El rei, que ja havia mostrat els seus recels a les pretensions del dit prelat, va haver d'acceptar que l'Església tingués part en el preu de la composició realitzada

23. Vegeu, sobre això, P. ORTÍ (2001), «La primera articulació del Estado feudal en Cataluña a través de un impuesto: el bovaje (s. XII-XIII)», *Hispania*, vol. LXI/3, núm. 209, p. 967-98.

24. Així, en l'acord establert el 1277 entre Pere el Gran i els bisbes de Barcelona, Vic i Urgell, aquests obtindrien la dècima del bovatge, en el cas que s'arribés a provar que hi tenien algun dret; cf. F. SOLDEVILA (1995), *Pere el Gran. Segona part: El regnat fins a l'any 1282*, Barcelona, p. 129. Encara que no es mencioni l'arquebisbe de Tarragona, sembla que aquest acord seria extrapolable a la resta d'eclesiàstics del Principat.

25. Així consta a l'anomenat *Índex vell*; cf. S. RAMON i F. RIBOMÀ (1997), *Índex vell. Índex dels documents de l'arxiu de l'arquebisbe 1679. 1a part*, Tarragona, p. 162-163. S'inclouen referències a documentació en les quals es mostrava l'oposició de l'Església que el rei pogués percebre l'impost sobre els seus vassalls.

el 1347, en temps de l'arquebisbe Sanç López d'Ayerbe.²⁶ Efectivament, a la transacció subscrita aquell any, per la qual els homes de la ciutat i de les viles del Camp de Tarragona rescataven l'impost de manera perpetua, fou estipulat que totes les dignitats de l'Església tarragonina, amb l'arquebisbe al capdavant, percebrien una part del cost d'aquella redempció, en concret, cinc mil lliures, quantitat no gens negligible (equivalent a una sisena part del preu del rescat) que havia de ser convertida *in utilitate ecclesie Terrachone*.²⁷ En canvi, l'arquebisbe es comprometia a no demanar en el futur cap bovatge. Anys després, l'arquebisbe, junt amb el paborde, realitzava la corresponent absolució als homes del Camp pel cobrament d'aquella quantitat.²⁸

La pregunta que ve a continuació és si aquesta actuació de l'Església tarragonina en relació amb el bovatge també es traslladà a altres demandes efectuades per la Corona. En aquest sentit, només podem assenyalar una altra circumstància en la qual trobem la Mitra com a beneficiària d'alguna quantitat oferida com a donatiu. Així, el 1362, a propòsit del pacte subscrit pels homes de la ciutat i del Camp amb el comissari reial Guerau de Palou sobre el donatiu ofert per la guerra contra Castella (donatiu fet en concepte de redempció del *Princeps namque*), s'acordà que l'arquebisbe rebria una part (mil vuitanta sous) del total subscrit (vint-i-set mil sous), la qual cosa podia significar un acte de reconeixement del senyoriu preeminent; ara bé, també podria suposar una paga deguda per la inclusió en aquesta proferta d'una sèrie de concessions a favor de la ciutat i de les viles del Camp.²⁹ Al marge d'aquest fet, no tenim cap més constància que l'arquebisbe es beneficiés, ni directament ni indirecta, d'altres donatius de la Corona.

Ara bé, una altra forma de participació de la Mitra ens situa en l'àmbit de la fiscalitat indirecta, o sigui, pel que fa a les imposicions concedides als municipis per tal de satisfer els donatius de la Corona. En això, cal recordar una disposició donada a les Corts de Perpinyà (1351), per la qual, en els llocs pertanyents a l'Església, la Corona cediria als titulars de drets jurisdiccionals una tercera part del producte de les imposicions. Tal precepte fou observat en l'àmbit tarragoní? Tenim alguns indicis que sí. Per exemple, el 1374, arran de la decisió del rei de retornar certa quantitat que els cònsols de Tarragona havien lliurat al tresorer procedent de la recaptació de les imposicions perquè pogués ser invertida en la nova muralla de la ciutat, l'ar-

26. Sobre aquest plet i desenllaç posterior, vegeu el nostre article: J. MORELLÓ (1997), «Vers l'obtenció d'una franquesa fiscal: el rescat del bovatge al Camp de Tarragona (1347)», *Historia et Documenta*, núm. 4, p. 39-74.

27. La redempció realitzada per l'arquebisbe, en termes molt semblants a la del rei, es conté a AHPT, pergamins, c. 11, núm. 11.

28. Sobre la liquidació de les quantitats corresponents a la part de l'Església, vegeu també MORELLÓ (1997), p. 73-74.

29. AHCV, perg. núm. 102; cf. J. PAPELL (1994), «Excerpta documental de l'Arxiu Històric Comarcal», *Historia et Documenta*, núm. 1, p. 99-107.

quebisbe protestà i es va oposar a retornar als ciutadans la seva part, que també era de cent cinquanta lliures, al·legant que tal decisió s'havia pres sense obtenir el seu permís. Aquest fet mostraria, en principi, que l'arquebisbe es beneficiava d'una part de la recaptació de les impositcions, de la mateixa manera que també podia percebre alguns drets sobre els privilegis que els municipis estaven rebent en relació amb aquests impostos.³⁰ Ara bé, a partir d'aquestes anotacions seria arriscat voler generalitzar la participació de la Mitra a totes les concessions d'imposicions que van arribar a fer-se a favor de les localitats del territori tarragoní (si més no, més enllà de l'última data indicada ja no tenim cap més evidència d'aquest fet). A banda, també trobem els arquebisbes, com altres senyors eclesiàstics del territori, concedint impositcions a favor dels seus vassalls fins ben avançat el segle xv. En el darrer apartat, veurem, precisament, la disputa suscitada entre ambdós poders pel que fa a les concessions d'aquests impostos.

Sigui com sigui, el fet de percebre o d'haver percebut algun emolument d'aquells impostos o d'algunes demandes de la Corona es pot interpretar com una mena de taxa, per dir-ho així, de jurisdicció, pagadora com a reconeixement del poder de la Mitra en aquell territori. La qüestió a dilucidar seria si aquestes pagues eren més resultat d'una cessió de la monarquia a la Mitra (descomptat del que els súbdits li prometien donar) o més aviat de sobrecarregar al donatiu un plus sota aquell concepte.

3. L'ESGLÉSIA EMULANT LA CORONA EN LES PETICIONS ALS SEUS VASSALLS

Una altra faceta del poder jurisdiccional (i també del senyorial) era la capacitat d'exigir prestacions, la qual cosa també té interès en relació amb les qüestions que tractem, ja que pot servir per complementar la visió donada fins aquí pel que fa al ventall de prerrogatives que podien arribar a esgrimir els titulars d'algunes jurisdiccions. L'Església de Tarragona no es quedà enrere a l'hora d'exercir aquest dret, el qual la monarquia en cap moment volgué posar en qüestió ni interferir sobre ell. En aquest apartat, veurem, concretament, quins tributs en particular podia imposar la Mitra, com a detentora de la senyoria preeminent, i també els canonges del capítol, en la seva condició de senyors directes d'algunes localitats, i per quins motius i amb quina freqüència exerciren aquesta potestat. Comencem per veure l'actuació del titular de la senyoria preeminent.

A partir de les notícies que coneixem, es comprova que els arquebisbes també s'avingueren a realitzar algunes peticions de diners als homes de la seva jurisdicció, si més no en determinades circumstàncies. Podem referir-nos, en primer lloc, al tri-

30. Ens consta que l'arquebisbe cobrà seixanta lliures per les impositcions atorgades a les viles del Camp el 1358, indicant explícitament que es cobraven en concepte de dret de segell; AHAT, Registra Negotiorum (1358-1359), c. 1, núm. 3, fol. 28v-29r i 31v-32r.

but exigít en el moment de la presa de possessió de la dignitat arquebisbal;³¹ tal petició tindria un cert paral·lelisme amb els bovatges d'accés reclamats *ex debito* per la monarquia a Catalunya, que encara al segle XIV seguien satisfent alguns llocs eclesiàstics (al Camp de Tarragona, fins al moment del seu rescat el 1347, com ja hem recordat abans). Sembla que l'origen de tal exacció es podria fer remuntar al segle XIII,³² però no fou fins al segle XIV quan comencem a trobar evidències documentals majors de la seva demanda i/o percepció. El 1329, la ciutat de Tarragona va haver de fer un subsidi a l'arquebisbe, i encara que no podríem assegurar del tot que tingués a veure amb l'entronització de Joan d'Aragó, el qual havia pres possessió de la dignitat dos anys abans, sembla probable que seria fet per aquesta raó.³³ En temps del seu successor (1336), Arnau Cescomes, es documenta un altre donatiu, en el qual ja trobem implicades les viles del Camp.³⁴ Ara bé, segons el cronista Blanch, el primer arquebisbe a imposar aquest tribut hauria estat el successor d'Arnau Cescomes, o sigui, l'aragonès Sanç López d'Ayerbe.³⁵ És clar, però, que tal pràctica venia d'abans. El fet és que, d'aquest altre donatiu, n'estem més ben informats; sabem, si més no, el que la ciutat i el Camp van haver de pagar: vint mil sous.³⁶ Aquesta demanda, que es justificava en principi per les despeses ocasionades per l'entrada solemne de l'arquebisbe a la ciutat i la consegüent cerimònia realitzada en la presa de possessió del càrrec, fou continuada, segons sembla, per altres arquebisbes posteriors, de manera que ja podríem començar a parlar d'una exacció consuetudinària. Això no obstant, no tenim localitzada cap altra referència per al segle XIV (no sabem res tocant, per exemple, a l'arquebisbe Pere de Clasquerí), si bé tal pràctica continuava vigent al segle XV, com es pot constatar en temps de l'arquebisbe Dalmau de Mur: tenim constància, si més no, de la contribució satisfeta per Vinyols —i, com aquesta, segurament que altres localitats del Camp hi degueren contribuir— en el donatiu que se

31. Segons MORERA (1982), 2a ed., II, p. 424, aquest tribut es denominava *colp* i es donava en senyal de senyoriu. Ignorem si altres senyors eclesiàstics del Principat obraren igual en les seves respectives demarcacions o diòcesis.

32. Dues són les referències contingudes a l'*Índex vell* a l'hora de registrar el desaparegut «Llibre de les franqueses de la Ciutat i Camp de Tarragona» de 1280: la primera, quan es féu entrada a l'arquebisbe Pere d'Albalat (qui prengué possessió del càrrec vers 1239), fet que hauria costat sis mil sous (segons la transcripció de Font Rius: cent mil sous); la segona concerneix l'arquebisbe Bernat d'Olivella (qui prengué possessió el 1272 o 1273), en relació amb el qual s'indica que la ciutat de Tarragona va haver de fer una talla, però no es diu res de la quantitat exigida ni si hi participaren les viles del Camp, com caldria suposar; cf. RAMON i RCOMÀ (1997), p. 161; cf. J. M. FONT RIUS (1996), «Franquezas, costumbres y privilegios de la ciudad y campo de Tarragona», *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXVI, p. 148.

33. A propòsit de certa talla establerta a Tarragona; AHCR, protocols, s/f; 3-VI.

34. Els jurats de Valls obtingueren via préstec com a mínim tres mil tres-cents cinquanta sous a compte de la quantitat que tant ells com altres localitats del Camp havien promès a l'arquebisbe; AHAT, manuals —Valls—, caixa 11, núm. 73, fol. 33v. No se sap la data exacta de quan aquest arquebisbe prengué possessió del càrrec; cf. BLANCH (1985), II, p. 39.

35. Cf. J. BLANCH (1985) II, p. 45.

36. AHCR, clavaria de 1347, fol. 15v i 20r.

li va fer al dit arquebisbe per la seva entrada a la ciutat, realitzada el 22 de desembre de 1419.³⁷

La següent referència correspon a la prelatura de Pero d'Urrea. Així, al final de gener de 1457, el consell de Valls es feia ressò de les grans despeses que tenia la Terra (manera usual de referir-se al conjunt de localitats de la senyoria, excepte la ciutat i els llocs dependents de les Falde) pel donatiu que les viles del Camp estaven fent per a la «novella entrada» de l'arquebisbe.³⁸ Sorprèn un poc que aquesta declaració es faci l'any 1457, si tenim present que aquest arquebisbe va prendre possessió de l'arquebisbat el 1445. Sens dubte, la causa d'aquest retard es deuria a la negativa d'algunes localitats a contribuir, com ho prova el fet que es duguessin a terme gestions per tal d'obtenir-ne alguna dispensa papal: «que trobave que.s poria aver bulla tal que d'aquí avant no serien ni guosarien donar a negun archabisbe qui novellament entraria».³⁹ Però no totes les universitats es van mostrar disconformes amb el pagament d'aquest donatiu. De fet, tenim constància que ja el 1446, la Selva, igual que la ciutat, va satisfer la seva part del donatiu en qüestió.⁴⁰ En tot cas, després del llarg govern de Pero d'Urrea (mort el 1489), no disposem de cap més notícia fins al segle següent, quan el tribut en qüestió encara es continuava demanant.⁴¹ De fet, sembla que durant aquesta època, tant la ciutat com algunes viles del Camp intentaren deslliurar-se d'aquesta obligació tributària, cosa que més tard o més d'hora haurien aconseguit.

En resum, dels catorze noms que integren la nòmina oficial dels arquebisbes dels segles XIV i XV, tenim notícies almenys de cinc donatius, cosa que podria considerar-se un baix nombre si no fos perquè no tots els arquebisbes van fer estada a Tarragona (és a dir, no varen fer entrada oficial a la ciutat), mentre que alguns altres practicaren l'absentisme en major o menor grau, i altres van tenir una prelatura tan breu que no els hauria permès engegar cap demanda. D'altra banda, no sembla que tals exaccions impliquessin, almenys en comparació amb les demandes reials, un

37. Hom pagà cinquanta florins. Ho sabem per una disputa sorgida el 1421 entre la dita universitat i alguns homes de Cambrils; AHAT, Registra Negotiorum (1417-1422), caixa 7, núm. 16, fol. 110v-111r.

38. AHCV, llibre del Consell (1453-74), fol. 88r.

39. Segons la proposta notificada al Consell de Valls per part d'altres viles del Camp. Amb tot, el dit Consell optà per mantenir-se al marge de la proposta: «que no són de intenció que per neguna via se meten ab la Terra»; AHCV, llibre del Consell (1453-1474), fol.

40. Hom li pagà tres-cents florins, a banda de les despeses ocasionades pel convit amb què fou obsequiat quan entrà a la vila: «e après dinar foren-li portats 300 florins», diu el document; cf. PIÉ (1984), p. 280-281; E. FORT (1961), *Costumari de la Selva del Camp*, Reus, p. 24. Tarragona va satisfer mil florins per aquesta raó, a banda també de les despeses ocasionades en la seva solemne entrada el maig del dit any; cf. E. MORERA (1954), *Tarragona cristiana*, III, Diputació de Tarragona, p. 162.

41. Així consta el 1515 arran de l'entrada de l'arquebisbe Pere de Cardona. Blanch anota les quantitats reclamades a la ciutat i a altres viles del Camp, en el llistat de les quals no hi figura Reus, considerant que es tractava d'un donatiu consuetudinari: «com s'acostuma en la nova possessió dels Srs. Archebisbes»; cf. BLANCH (1985), II, p. 127.

esforç tributari gaire important. Amb tot, els arquebisbes varen fer altres demandes a les viles del senyoriu per altres motius de caire puntual.

Per exemple, el setembre de 1374, en el marc de la lluita sostinguda entre Pere el Cerimoniós i l'arquebisbe Pere de Clasquerí, aquest reclamà als seus vassalls tres mil florins en defensa de l'Església, o sigui, per sufragar les despeses ocasionades per la defensa dels drets jurisdiccionals que el rei li discutia. Les viles del Camp es negaren a satisfer aquesta quantitat, la qual cosa els valgué l'excomunió, i es va originar un plet que duraria alguns anys, durant els quals les dites viles van fer apel·lacions davant la Cúria romana.⁴² En relació amb alguns serveis d'host, com ara el realitzat a principi de 1375 per anar a socórrer Vilaverd (fet esmentat més amunt), ens consta que la universitat de Reus havia estat compel·lida a satisfer la part que li corresponia.⁴³ Aquesta altra qüestió encara seguia cuetejant a final de 1379, si és que ja no es tractava d'un altre requeriment: el procurador del cambrer ordenà embargar els béns de la dita universitat per tal d'obligar els jurats a pagar els quatre-cents cinquanta sous que els eren taxats per les despeses realitzades «ratione clientulum factorum, etiam ratione expensarum».⁴⁴ Com es veu, la demanda de serveis personals també anava acompanyada, en aquest cas, de peticions pecuniàries.

Temps després, concretament el 1463, dins el que serien els primers passos de la guerra civil del Principat, tenim registrat un altre servei d'host reclamat per l'arquebisbe per posar setge al castell de Tamarit —aleshores ocupat per les tropes capitanejades per Juan de Armendáriz— i protegir les seves rodalies davant les possibles incursions d'aquests mercenaris. En aquesta avinentesa, les viles del Camp van ser requerides per enviar-hi homes per mantenir el setge en qüestió.⁴⁵ Però, finalment, hom va estar disposat a pagar mil florins, que probablement serien desviats del producte del fogatge demanat a principi de 1475. Naturalment, això s'hauria fet amb el beneplàcit del rei. El fet és que, com acabem de veure, tals prestacions podien ser commutades, si esqueia, per pagues en diner, tal com ja havia acostumat a fer la monarquia en les convocatòries del *Princeps namque*.

Altres exaccions reclamades per la Mitra varen fer-se en forma de préstecs. Així, a propòsit de la compra efectuada per l'arquebisbe Ènnec de Vallterra dels drets ju-

42. Cf. MORERA (1982), 2a ed., II, p. 546; també FORT (1975), p. 85 i s., el qual centra l'atenció en les assemblees celebrades per aquesta raó per a l'enviament de síndics a Roma per defensar les seves tesis.

43. *In clientibus factis* contra els Foix *et de Vilaverd* (a propòsit d'un nomenament de síndics realitzat el 2 de gener de 1378); AHCR, pergamins secc. Censals/èpoques, carpeta F, núm. 68.

44. AHCR, protocols, 1379-1381, s/f; 25-X-1379/10-XI-1379. El desembre, els jurats protestaven novament al procurador del cambrer per tal com eren obligats a fer, juntament amb altres llocs del Camp, un servei d'host i a contribuir en les despeses per la guerra moguda contra l'arquebisbe i el seu veguer.

45. Com que l'arquebisbe, segons es declarava a Valls, «ha mester gent disposta per la vila» es deia de convocar la Comuna per decidir «si trametrà gent o no, o si ajudarà ab diners». Entretant, es decidia socórrer els homes que ja havien estat tramesos per la vila a raó de vuit diners cada un; AHCV, llibre del Consell (1472-1474), fol. 250v-251r; 9-VII. Dies més tard, s'acordava enviar-ne uns altres per tal de reemplaçar-los.

risdccionals del Camp (1391), algunes viles foren requerides a fi de prestar diverses sumes de diners per ajudar a pagar els disset mil florins amb què es preuà el dit traspàs.⁴⁶ De fet, el 1394, en un dels processos oberts contra diverses actuacions de l'arquebisbe de Tarragona en contra de les regalies, s'indica que aquest, per raó d'aquell traspàs, exigí redelmes (és a dir, impostos sobre la renda) d'alguns habitants del Camp «et nonnullas alias peccunie quantitates ascendentes ad 4.000 o 5.000 florenos, ultra pretium quod exsolvit pro emptione dicti Campi, et hoc potius vi quam gratis».⁴⁷ Com es veu, la Mitra intentà traslladar part del pes econòmic d'aquesta operació damunt les espatlles dels municipis, els quals es van veure obligats a endeutar-se o a establir impostos del tipus al·ludit, coadjuvant amb els seus diners a la *senyorialització* dimanant d'aquell traspàs massiu de drets reials.

Fins aquí, només ens hem referit a demandes que afectaven en major o en menor grau el conjunt del territori sotmès a la Mitra. Davallant a un altre nivell, caldria considerar les exaccions realitzades per cada senyor a les localitats del seu domini. En el cas de Tarragona, hi ha nombroses referències a pagues fetes als arquebisbes, en tant que senyors de la ciutat. Aquestes demandes responien a motius molt diversos: per la concessió o ratificació de privilegis, per solucionar algun contenciós o com a gratificació per haver gestionat algunes reclamacions ciutadanes davant el monarca (deixem a banda els obsequis i convits que podien servir per propiciar determinades concessions senyorials). Així mateix, les quantitats concertades —o efectivament lliurades— haurien estat molt variades.⁴⁸ Si això succeïa en l'àmbit de la ciutat, a les viles del Camp (i, en especial, a Reus i a Valls, que són les dues localitats que coneixem millor) també documentem transferències de diners de la mateixa índole a favor dels seus respectius senyors. En alguns casos, no hi ha cap reticència a l'hora de qualificar aquestes transferències com a dons o subsidis.⁴⁹

Així, pel que fa a Reus, tenim recollides algunes notícies referents a donatius realitzats al cambrer, com a senyor de la vila. Per exemple, el 1383, la universitat lliurava al cambrer Bernat Pujol certa quantitat (setanta-cinc florins) en concepte de donatiu *graciós*, encara que sense precisar-ne el motiu: «pro aliquibus negotiis», diu el

46. A Valls, el Consell determinà que «si la major part dels lochs del Camp fan fermaça als XII mil sous que lo senyor archabisbe vol manlevar, que los jurats de esta universitat la y facen; emperò, que n sia segura la universitat per refermança o per assignació de moneda de açò que li tanyerà en sa part»; AHCv, llibre del Consell (1393-1396), fol. 34v; 5-VII-1394.

47. ACA, C, processos en foli, 114/12, fol. 11v.

48. Vegeu F. CORTIELLA (1984), *Una ciutat catalana a darreries de la baixa edat mitjana: Tarragona*, Diputació de Tarragona, p. 248-258, sobretot pel que fa al segle xv.

49. Dins un àmbit baronial, com era el comtat de Cardona, també es reclamaven subsidis, per part del titular senyorial, a les universitats dels seus dominis, tal com mostra A. GALERA (1999), «Endeumentament i fiscalitat senyorial a la Catalunya del segle xv. El cas del comtat de Cardona (1419-1433)», a M. Sánchez (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña bajomedieval*, Barcelona, CSIC, p. 363-397.

document.⁵⁰ Uns anys després, el 1398, Pere Martí, mercader de Tarragona, com a procurador d'un altre mercader de Barcelona, rebia del *comuner* (clavari) de Reus mil cinc-cents florins «quos dicta villa et eius singulares graciose concesserunt dare in sucursum et subsidium quod nunc fit domino nostro pape» (és a dir, tenint per destinatari el cambrer Pere de Luna, esdevingut papa amb el nom de Benet XIII),⁵¹ quantitat que anava destinada al noliejament d'una galiota que es volia trametre en el seu socors, per tal com aleshores es trobava assetjat al palau d'Avinyó.⁵²

Tals demandes havien de tenir una justificació concreta, encara que això, de vegades, no es faci massa explícit. Fixem-nos que fins i tot la terminologia emprada sembla calcada de les demandes de la Corona, quan es fa referència al caràcter *gracioso* de la prestació, entre altres aspectes. Darrere d'aquestes actuacions, hi podríem veure un intent d'emular la monarquia, tot i que la incidència que poguessin tenir aquestes demandes senyoriali no és comparable amb l'ocasionada per les demandes de la Corona. En certs aspectes, també podia ser una manera de treure profit del sistema fiscal que els municipis van haver d'aixecar al ritme de la pressió fiscal exercida per la monarquia. De fet, no sembla que els senyors, en tant que perceptors d'altres drets en concepte de rendes o monopolis, tinguessin necessitat, en principi, de recórrer a altres expedients, encara que els seus ingressos tradicionals es veiessin molt afectats per la crisi econòmica imperant a l'època. Tanmateix, si hi van recórrer algun cop devia ser com un mitjà per solucionar necessitats eventuais.

4. EL DRET D'ATORGAR IMPOSICIONS: UNA REGALIA MEDIATITZADA PELS SENYORS

Passem a veure, finalment, un altre àmbit d'actuació dels senyors. D'entrada, hom diria que el dret d'atorgar impositons era privatiu de la Corona, per la qual cosa estaríem parlant d'una regalia; res més lluny de la realitat si ens atenem a la situació que encara es traspua al segle XIV. En l'àmbit territorial del qual ens ocupem, no sols la Corona podia atorgar aquests impostos, sinó també l'arquebisbe i, a més d'aquest, altres senyors eclesiàstics (com ara el paborde i el cambrer), cadascú en els seus dominis directes. Segons un autor siscentista: «És acte que pertany al Domini concedir llicència a una Universitat per posar impositons, i quan la ciutat les imposava era amb llicència de l'arquebisbe».⁵³ Afegia Recasens que el fet d'imposar hauria estat un dret privatiu de l'arquebisbe, almenys fins al 1361, quan aquest dret hauria estat traspasat al rei. La situació no és ben bé la que indicava aquest historiador, ja que, pel que veurem a continuació, la cronologia dels fets ens situa dins un procés

50. AHCR, pergamins, secc. censals/èpoques, carpeta B, núm. 82 (època del 21-VIII).

51. Per a una contextualització local, vegeu E. GORT, *Pere de Luna i la senyoria de Reus*, Reus, 1987.

52. AHCR, pergamins (1360-1399), carpeta D, núm. 137. Tal quantitat es pagà en dues vegades.

53. Cf. F. VERTAMON, *Fundamentos de la Església de Tarragona*, p. 146; citat per RECASENS (1975), II, p. 200.

més o menys llarg. Amb més precisió, cal veure quina fou l'actuació dels senyors fins arribar a la consideració d'aquest dret com a privatiu de la Corona, ja al segle xv.

La primera concessió que tenim coneguda fou la donada per l'arquebisbe Guillem de Rocabertí el 1312 a favor de Valls, revalidada uns anys després pel seu successor Eiximèn Martínez de Luna.⁵⁴ Si això succeïa a Valls, amb més raó a Tarragona. Recasens datava precisament en temps de l'arquebisbe Eiximèn Martínez de Luna (1317-1327) la primera autorització donada a la ciutat en matèria d'imposicions.⁵⁵ Això no es va fer per pagar cap donatiu a l'arquebisbe, sinó per fer front a necessitats estrictament locals: en concret, per poder efectuar la reparació de les muralles i posar a punt camins i ponts, la qual cosa no difereix gaire de la concessió obtinguda per la vila de Valls uns anys abans. Tot això es produïa fins i tot abans del primer episodi (la conquesta de Sardenya, el 1321) que inaugura la sèrie de concessions realitzades per la Corona a favor de la ciutat i les viles del Camp.

D'ençà d'aleshores, l'arquebisbe i el rei també actuaren de mutu acord en algunes concessions realitzades al conjunt de la ciutat i el Camp. Així ho podem constatar el 1330, quan el patriarca Joan d'Aragó va donar llicència a la ciutat i les viles del Camp per tal de recaptar imposicions, que va fer amb el consentiment del seu germà, és a dir, d'Alfons el Benigne.⁵⁶ Posteriorment, les relacions entre la monarquia i la Mitra no foren tan bones. L'arquebisbe desautoritzà les imposicions que el monarca havia concedit per a la proferta que se li va fer el 1343 per a la guerra de l'Estret.⁵⁷ De fet, els més perjudicats d'aquesta picabaralla foren els municipis i, perquè no es repetís una situació semblant, el 1346 (a propòsit de l'establiment d'una altra imposició sobre les mercaderies per finançar l'armament de part d'una galera), els homes de la ciutat i del Camp demanaven al rei que fes aprovar la dita imposició per l'arquebisbe i el capítol.⁵⁸

El fet és que, cada vegada que la Corona atorgava una concessió d'aquest tipus, l'arquebisbe havia de fer el mateix, com es declarava el 1352 en relació amb les disposicions aprovades a les Corts de Perpinyà.⁵⁹ D'acord amb això, el març de 1354 el

54. AHCV, perg. núm. 46.

55. Cf. RECASENS (1975), II, p. 200.

56. «[...] pro solvendis nobis [100.000 s.] quos nobis dare et solvere promisistis in subsidium expensarum quas in felici viagio regni Granate facturi sumus», AHAT, Registra Negotiorum, caixa 1, núm. 1 (1330-1331), fol. 42r. En cert sentit, podria semblar que aquest subsidi es fes a l'arquebisbe i no al rei.

57. ACA, C, reg. 1555, fol. 16v-17r. Per això, és poc probable que s'haguessin pogut recaptar fins a esgotar el període de cinc anys previst inicialment.

58. «[...] que la dita imposició façats loar e firmar a l'archabisbe e al Capítol per tal manera que dins lo temps que atorgat serà no'ls puxa ésser levada ne remoguda per eyls, axí com ja és stat feyt en cas semblant», cf. J. ARNAL (1984), «Documents de Pere el Cerimoniós referents a Tarragona i conservats en el seu Arxiu Històric Provincial», *Quaderns d'Història Tarragonina*, IV, p. 85.

59. El rei prometia «quod predicta que vobis concedimus [...] faciemus et procurabimus pro posse quod archiepiscopus et prepositus ac capitulum Tarracone concessionem huic similem quatenus ad eos spectant vobis facient, dando vobis super hoc cartas seu litteras oportunas», ACA, C, reg. 1397, fol. 36v-37r.

monarca envià una carta a l'arquebisbe Sanç per informar-lo de la concessió atorgada per ell a la ciutat, i així mateix li demanava que fes, juntament amb el capítol, una concessió semblant.⁶⁰ El 1357, l'arquebisbe atorgà una cisa a la ciutat i al Camp, segurament a petició del que havia exposat el rei en una altra carta.⁶¹ També en altres concessions reials, com ara les de 1358 i 1369, es fa constar d'una manera expressa el beneplàcit de l'arquebisbe.⁶² Recasens documentava diverses llicències donades pels arquebisbes a favor de la ciutat de Tarragona, però sols fins al 1361, a partir de quan creia que el dret d'atorgar imposicions hauria estat traspasat al rei.⁶³ El fet és que durant la segona meitat del segle XIV es definiria millor quin havia de ser el paper respectiu de la Corona i de la senyoria en aquest assumpte.

Pel que concerneix a les viles del Camp, tenim documentades concessions atorgades per l'arquebisbe, sense que intervingués el rei, a favor de localitats pertanyents al senyoriu directe del prelat. A la dècada de 1370, abunden les concessions d'imposicions per tal de destinar el producte de la seva recaptació als treballs de reforma de les fortificacions locals. El 1370, Pere de Clasquerí feia una concessió als homes d'Alcover per tal que aquests poguessin subvenir a la despesa de les muralles durant dos anys i amb l'obligació de donar compte de la recaptació als batlles de la vila i al veguer de Tarragona, que, naturalment, era el veguer de l'arquebisbe.⁶⁴ En l'aspecte formal, es repetien les mateixes clàusules i condicions que apareixen formulades a les concessions reials de la mateixa època.

Ara bé, en el territori estudiat, no únicament l'arquebisbe exercí aquest mateix dret a favor dels seus vassalls més directes, sinó també algunes altres dignitats de la seu, si més no pel que fa a les principals. Així es comprova en el cas de Reus. Aquesta vila procedí a recaptar imposicions concedides el 1375 pel cambrer Pere Flandrin, imposicions destinades, com a Alcover, a la fàbrica de la muralla, en aquest cas amb una validesa de vuit anys, la qual cosa es va fer en canvi de pagar dos-cents florins.⁶⁵ Això es va fer obviant la concessió atorgada pel rei un any abans per a un període de vint anys, i igualment per poder sufragar les obres de les muralles. A propòsit d'aquesta concessió, datada el 5 de desembre de 1374, el rei va es-

60. ACA, C, reg. 897, fol. 54v.

61. Cf. J. VINCKE (1936), *Documenta selecta mutuas civitatis arago-cathalaunicae et ecclesiae relationes illustrantia*, Barcelona, p. 434.

62. AHCv, pergamins, núm. 99, 110 i 111. Pel que fa a les imposicions concedides el 1362, a propòsit de la proferta convinguda amb el comissari Guerau de Palou, aquest prometia als representants locals «quod faciam posse meum cum effectu quod dominus archiepiscopus Tarracone vel eius comissari ad hec deputati facient vobis, cum consensu venerabilis Capituli Tarracone, similem concessionem», AHCv, pergamins, núm. 104. Així mateix, en els capítols de la dita proferta, consta que els comissaris de l'arquebisbe requeriren als canonges de la seu per tal d'obtenir el seu consentiment.

63. Cf. RECASENS (1975), II, p. 200.

64. AHAT, Registra Negotiorum (1370), caixa 3, núm. 6a, fol. 147r. Com a referents es mencionen les concessions fetes a Tarragona, Valls i la Selva. Vegeu també BLANCH (1985), II, p. 57.

65. AHCR, protocols, 1-VI-1375.

criure al procurador del cambrer i al castlà Joan d'Olzinelles (feudalment supeditat al cambrer), per tal que no possessin impediments als jurats i prohoms de la vila en la col·lecta d'aquelles impositions. A l'inici de la carta, es deixava ben clar que la concessió d'imposicions era un dret exclusiu del monarca.⁶⁶ Tanmateix, no sembla que tal principi fos tingut en compte pels senyors de la localitat. El febrer de 1376, el rei, que ja devia estar assabentat de la concessió realitzada pel cambrer, ordenava revocar les impositions que es recaptaven a la vila. Davant d'això, els prohoms de Reus demanaren consell al procurador del cambrer, qui al seu torn els ordenà que continuessin amb la col·lecta, cosa que segurament varen fer en virtut de la concessió senyorial. A partir d'aquí, s'encetà un plet en el qual els prohoms reusencs van haver de donar explicacions del fet davant la cort reial. Aquest plet ens aporta notícies molt interessants sobre la problemàtica plantejada, si més no, a partir de l'interrogatori realitzat a diferents persones de la vila.⁶⁷ Així, per exemple, a la pregunta de si aquestes concessions (les atorgades per l'arquebisbe o pel cambrer) s'havien fet tan bon punt el rei hagués fet el mateix, responia un dels interpellats en sentit afirmatiu, o sigui, que ningú no podia concedir impositions abans que ho fes el rei. Finalment (febrer de 1378), la universitat fou restituïda en el seu dret de recaptar impositions mitjançant una nova concessió reial, on s'invocava la mateixa raó d'abans, però donant un termini de tan sols tres anys. El fet es produïa després que els homes de Reus renunciessin a certs recursos presentats a l'arquebisbe i en canvi, també, de pagar una certa suma, concretament, cinc-cents florins.⁶⁸

Uns anys després, els dirigents municipals van tornar a ser recriminats —aquesta vegada per part senyorial— per no haver acatat les seves disposicions. El 1387, el procurador del cambrer, Pere Mir, volia saber amb quina llicència (o per autoritat de qui i de quina manera) havien estat recollint impositions, tota vegada que ordenava paralitzar la col·lecta fins que no li mostressin l'autorització reclamada.⁶⁹ Val la pena de copiar íntegrament la resposta donada pels jurats, en tant que expressa prou bé quin era el problema plantejat en aquest moment:

Vós, dit honrat sènher procurador, no ignorats, ans sabets per auctoritat de qui se ussa de les inposicions, car notòria cosa és que lo senyor Rei atorga les inposicions, car a príncep se pertany d'atorgar inposicions, vectigals e aytals coses per auctoritat del qual les inposicions són en lo loch de Reus.

66. «Cum nos, ad quem solum ex nostra regalia hec pertinere noscuntur, concesserimus cum alia carta nostra etc.», ACA, C, reg. 926, fol. 154r.

67. Una part d'aquest interrogatori es localitza a AHCR, protocols, vària (4.2.4.3.), fulls solts.

68. ACA, C, reg. 931, fol. 196v-197v. En aquest document s'insereix una còpia de la revocació donada un any abans.

69. Sens dubte, el dit procurador actuava en nom de Pere de Luna, el qual va prendre possessió de la cambreria després de la desaparició de Bernat Pujol, cf. GORT (1989), p. 51; també E. GORT i M. ARAGONÈS (1987), *Pere de Luna i la senyoria de Reus/Benetxiii: una obstinació proverbial*, Reus, Fundació Roger de Belfort.

I afegeix més endavant:

e no res menys, jac sia necessari no y sia d'aver licència del senyor camarer, com sens licència n'és stat usat moltes e diverses vegades.

Tot seguit, els jurats al·legaven que ja havien obtingut el consentiment de paraula del cambrer Bernat Pujol.⁷⁰ Es presentà al dit procurador la carta de concessió atorgada per Pere el Cerimoniós el 1374 per vint anys i la nova concessió per tres anys de 1378, amb la qual cosa mostraven estar en possessió dels instruments legals necessaris per tal de poder recaptar els dits impostos. Per la seva part, el procurador replicà, exposant els motius següents, que també val la pena transcriure literalment:

com se pertany de saber com a senyor de la vila qui pot metre o posar inposicions en lo seu lloc sens licència sua qui n'és senyor, com a ell per costum se pertangua d'inposar he consentir inposicions en lo dit loch, com saben bé els homes de Reus que sens licència demanada o obtinguda del senyor no poden ésser meses inposicions.⁷¹

A més, els jurats es negaven a retre comptes de les imposicions tal com pretenia el dit procurador, argumentant que «si eren tenguts de retre-li compte [...] seria atorgar que lo seu consentiment és necessari en les dites inposicions».⁷² Segons el procurador del senyor, els jurats sabien sobrerament que els cambresers havien atorgat imposicions als homes de Reus *sub certa forma* i que això es feia igual com ho feia l'arquebisbe als llocs del seu domini i tal com ho feia també el paborde a la Selva i als altres llocs que li pertanyien (no és casual que es posin en aquesta llista els tres únics eclesiàstics que eren titulars de senyorijs directes al Camp de Tarragona).⁷³ I, com a testimoni escrit, presentà la concessió atorgada el 1375 per l'ardiaca de Vilaseca Guillem de Galliners, llavors procurador del cambrer Pere Flandrin, la qual hauria estat vigent fins al 1383, quan el dit cambrer ja era mort. En aquest moment, s'instava el municipi a retre compte d'aquestes imposicions, quan, de fet, havien passat uns quants anys sense que ningú no els hagués reclamat res en aquest sentit. Justament, la rendició de comptes també era una exigència prevista en les concessions reials d'aquesta època. Un cop més, tota aquesta problemàtica s'emmarca dins la complicada situació viscuda al Camp en els darrers anys del regnat de Pere el Cerimoniós, que ja hem revisat més amunt. És possible que els jurats pretenguessin treure profit de la confusió creada durant els anys que durà la disputa per la jurisdicció entre la Corona i l'Església tarragonina. Encara que no sabem com va acabar

70. AHCR, protocols (llibre de protests), 3-VII-1387.

71. AHCR, protocols (llibre de protests), 9-VII-1387. El dit procurador al·legava que el consentiment de paraula que poguessin tenir de l'anterior cambrer (Bernat Pujol) no tindria cap validesa, ja que aquest no fou nomenat pel papa, en clara referència, doncs, al conflicte sostingut entre l'Església i el rei.

72. AHCR, protocols (llibre de protests), 19-VIII-1387.

73. AHCR, protocols (llibre de protests), 22-VIII-1387.

aquest assumpte, el fet és força significatiu de la complicada situació que es vivia en aquells moments tocant a les prerrogatives esgrimides recíprocament pel rei i pels senyors. Els homes de Reus, com els d'altres localitats del Camp, es trobaven enmig de la tempesta que van haver de suportar de la millor manera que pogueren, i, si es-queia, traient-ne algun rèdit.

En suma, a partir del que s'ha exposat, queda clar que el nou cambrer, a través del seu procurador, intentava posar ordre al desgavell que s'havia produït en la recaptació d'aquells impostos, enmig, una vegada més, de la difícil situació política en la qual es trobava immers el Camp en els últims anys del regnat de Pere el Cerimoniós. El senyor local considerava que en aquesta matèria tenia competències semblants a les que tenia el rei, de manera que, perquè aquest pogués atorgar imposicions, feia falta comptar amb el seu beneplàcit. Vist així, els homes de la vila no podien rebre del rei la facultat de recaptar imposicions sense consultar-ho abans amb el senyor del lloc. Aquest, com a molt, havia de ratificar les concessions atorgades pel rei. Així, la llicència donada per Pere el Cerimoniós a la Selva el 1380 fou, posteriorment, confirmada pel paborde Guillem Cescomes, en tant que senyor d'aquesta vila (encara estem abans del conflicte que l'enfrontaria amb el rei).⁷⁴ No sabem si el paborde arribà a fer alguna concessió al marge de la Corona, ja que també podia fer-ho, segons el que es declarava en el procés sostingut a Reus.

L'autorització de les imposicions fou una de les qüestions negociades entre el rei Joan I i l'arquebisbe Vallterra en la famosa permuta concertada el 1390, prèvia al traspàs efectuat l'any següent. De fet, ja arran de la creació frustrada d'un comtat de Tarragona, es preveia que:

lo dit archebisbe pusque atorgar e imposar en los llochs pertanyents a la dignitat, Capítol o singulars d'aquells, imposicions o qualsevol altres vectigals per sí solament e sens llicència del dit senyor rei, al qual no sia lícit per ninguna manera aquells o aquelles imposar o atorgar en los llochs o senyoria dels dits archebisbe, capítols o singulars d'aquell *etiam ipsis volentibus*.⁷⁵ a més d'estipular: «que no sien tenguts de donar ningun compte de ningunes imposicions passades ni esdevenidores per ningun temps sinó al dit archebisbe, com sie convengut que d'ací avant los hagen a haver per concessió de dit archebisbe e no del senyor rei.»⁷⁶

El 1392, la vila de Valls va obtenir una concessió de l'arquebisbe, o, més ben dit, una confirmació de la concessió realitzada pel rei i el seu predecessor a la seu arquebispal el 1388.⁷⁷ La ratificació de concessions anteriors estava motivada pels canvis que s'havien produït arran del traspàs de la jurisdicció reial a favor de la Mitra.

74. Cf. J. PIÉ (1984), *Annals inèdits de la vila de la Selva del Camp de Tarragona*, Diputació de Tarragona, p. 34.

75. Cf. BLANCH (1985), II, p. 76.

76. Cf. BLANCH (1985), II, p. 81.

77. AHCV, pergamins, núm. 196. Vegeu també J. BLANCH (1985), II, p. 85.

Durant el segle xv, els arquebisbes continuaren concedint imposicions a favor de les viles del seu domini. Per exemple, el 1406, n'era beneficiària la universitat de Constantí a causa de les múltiples despeses que els homes d'aquesta localitat havien de suportar, principalment per la satisfacció d'un maridatge (el de la infanta Isabel). Per ser més precisos, tal concessió, encara que es fes invocant aquella demanda reial, tenia com a objecte principal eixugar els deutes contrets per aquella universitat.⁷⁸ A Valls, no gaire abans, l'arquebisbe havia prohibit als dirigents municipals de recollir imposicions sense llicència atorgada per ell, la qual cosa es feia extensible a altres llocs del Camp. De tota manera, més tard es considerà que tal prohibició havia de ser revocada.⁷⁹

A principi del segle xv, la idea que el dret a concedir imposicions fos una regalia sols tindria validesa als llocs de jurisdicció reial. A la resta de dominis, era indispensable comptar amb el consentiment del senyor del lloc. Així de clar s'expressava el rei Martí en aquesta qüestió:

Jatsia per pròpia regalia e preheminiència nostra pertanga a nós, e no a altri, auctoritat y poder d'otorgar imposicions e vectigals. Emperò, en les viles e lochs que no sien reials pertany als senyors d'aquelles conèixer per justícia si és necessari o expedient exigir e levar aquelles (o) no en les dites lurs viles o lochs, e per consegüent permetre o denegar la dita exacció.⁸⁰

Aquesta sembla la pauta seguida al Camp de Tarragona, on veiem que els senyors donaven el seu beneplàcit fins i tot en qüestions de procediment, o sigui, pel que fa a la manera de recaptar les imposicions. De fet, la intervenció senyorial era necessària des del mateix moment en què, per iniciar la col·lecta, es requeria fer ordinations en les quals l'aprovació del senyor era condició *sine qua non* per tal de poder ser acatades. Així, el 1406 els jurats de Reus demanaven al procurador del senyor que:

vós, mossèn, los vullau consentir e atorgar que ells puxen tolre e afegir a les inposicions que lo senyor rei los ha dades e atorgades per algun temps; e axí mateix que manets al batlle que ell vulla prestar auctoritat e decret en los capítols que s farà de les dites inposicions e minvar he créxer axí con ha acostumat de fermar en les altres ordinations.

Hom respongué afirmativament a aquesta petició.⁸¹

78. AHAT, Registra Negotiorum, caixa 6, núm. 14a (1406-1407), fol. 10v. Aquestes imposicions podrien ser recollides durant dos anys, començant a comptar a partir de quan s'acabés el termini de l'anterior concessió feta pel mateix arquebisbe.

79. AHCv, clavaría, 1404-1405, fol. 55r.

80. Cita recollida de R. FERREO MICÓ (1987), *La Hacienda municipal de Valencia durante el reinado de Carlos V*, València, p. 152.

81. Plau al dit procurador que en les dites inposicions se puxa anadir ho tolre segons que la dita universitat plaurà; AHCR, fons de la Comunitat de Preveres, vària, caixa 5, núm. 5.

Amb tot, encara planava el dilema sobre qui tenia la potestat d'autoritzar. A propòsit dels greuges presentats pel braç eclesiàstic a les Corts de 1413, Ferran I es comprometé a cercar una solució. La qüestió era determinar de quina manera s'havien d'atorgar imposicions a les ciutats, viles i llocs de l'Església entre les dues úniques possibilitats que hi havia plantejades: «ço és, ab consentiment dels senyors de les ciutats, viles e lochs de la sglésia, o sens consentiment d'ells».⁸² No ens consta, malgrat tot, quina va ser la solució finalment donada a aquesta disjuntiva. El que sí que podem certificar, en l'àmbit territorial que tractem, és que la Mitra continuà actuant pel seu compte. Així, el 1442, l'arquebisbe Pero d'Urrea donava una altra concessió a favor de Constantí, aquesta vegada per vint anys i per tal de poder amortitzar censals, tal com s'indica en el document, el qual és redactat en termes similars, per no dir idèntics, al de les concessions reials.⁸³ De totes maneres, aquestes concessions mai no haurien arribat a ser tan nombroses, en comparació amb les realitzades per la monarquia, encara que es prengui una sola localitat com a referent.

Així doncs, sembla que la solució al problema va passar per reconèixer als senyors un cert grau de participació, en el fet de requerir el seu consentiment en totes les concessions fetes pel rei a favor dels llocs que eren de senyoriu aliens. En alguns casos, veiem actuar els senyors com a intermediaris entre la Corona i els municipis, és a dir, fent gestions davant el monarca per tal d'obtenir una concessió a favor d'alguns dels seus vassalls, si bé en canvi de rebre alguna compensació econòmica. Actuant així, trobem, en primer lloc, els mateixos arquebisbes. Així, la concessió donada per Alfons el Magnànim el 1425 a les viles de Valls, Reus, Cambrils i Tamarit pel període de vint anys fou obtinguda per mediació de l'arquebisbe Dalmau de Mur, almenys com a senyor de tres de les poblacions indicades.⁸⁴ Els jurats de Reus, a propòsit d'aquesta mateixa concessió, feren constar davant de notari que començarien la col·lecta amb la llicència del seu senyor: el cambrer.⁸⁵ Igualment, a Alcover, el 1446, també intervingué l'arquebisbe en l'obtenció d'una concessió atorgada per la reina Maria.⁸⁶ De fet, al marge de les principals dignitats eclesiàstiques, trobem altres petits senyors (en aquest cas laics) actuant de manera semblant, per exemple, a propòsit de la concessió atorgada pel rei Alfons el 1420 a Altafulla i la Nou, on el senyor d'aquests dos llocs, el donzell Lluís de Requesens, féu d'interme-

82. Cf. (1988), *Constitucions de Catalunya. Incunable de 1495*, Barcelona, p. 590; s'hi refereixen M. TURULL i P. VERDÉS (1999), «Sobre la hisenda municipal a *Constitucions y altres drets de Catalunya* (1704)», a M. Sánchez (ed.), *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*, Barcelona, CSIC, p. 127.

83. AHAT, Registra Negotiorum, caixa 8, núm. 21 (1440-1444), fol. 174v.

84. Ho sabem perquè un any després la universitat de Reus vengué un censal a fi d'obtenir els cent florins que restaven de pagar a l'arquebisbe d'un total de nou-cents, que fou el preu de la concessió; AHCR, Pergamins «censals/àpoques», carpeta E, núm. 52. L'1 d'agost, el Consell de Reus nomenà un síndic per tal d'assegurar a l'arquebisbe aquells nou-cents florins.

85. AHCR, protocols, s/f, 28-II-1427.

86. ACA, C, reg. 3144, fol. 6r-v.

diari envers la Corona.⁸⁷ Ja en època més tardana, les concessions atorgades a títol perpetu a favor de Reus (1474) i de Valls (1486) es varen fer per intercessió, respectivament, del cambrer⁸⁸ i de l'arquebisbe.⁸⁹

Naturalment, la sobirania del rei quedava més reafirmada en aconseguir tenir l'exclusiva d'aquestes concessions, cosa que, al segle xv, com acabem de veure, era plenament acceptada per part dels senyors. A mesura que el segle avançà, la monarquia aconseguí ser reconeguda com a única autoritat per poder atorgar aquells impostos indirectes, mentre que els senyors havien de limitar-se a donar el seu vistiplau, cosa que podia esdevenir un acte protocol·lari. Suposant que la situació en altres àmbits jurisdiccionals fos similar respecte del que observem a la demarcació de Tarragona, seria en aquesta època (i no abans) quan les impositcions podrien passar a ser considerades com a regalies, o sigui, a partir de quan només al monarca li correspongué atorgar-ne.

A banda de les impositcions, caldria recordar que l'arquebisbe, així com altres senyors d'aquest àmbit jurisdiccional (tal seria el cas del cambrer), acostumaren a concedir als municipis o llocs de la seva senyoria llicències per poder recaptar impostos sobre la renda (onzens, redelmes, etc.), a partir de la seva aparició a final del segle xiv. Això, tal com ja vam comentar en un altre lloc, també fou font de problemes, en tant que originà un plet entre els dits municipis i el fisc reial.⁹⁰ En el territori considerat, la monarquia mai no féu cap concessió relacionada amb els susdits impostos, i encara amb menys raó d'ençà del traspàs de drets de 1391. Ben mirat, era lògic que els senyors intervinguessin sobre uns impostos que, per la seva naturalesa i característiques, tenien grans afinitats amb el sistema rendal, especialment en tot el referent a la percepció del delme.⁹¹

En conclusió, l'estudi del territori dependent jurisdiccionalment de l'Església tarragonina mostra com el poder senyorial va saber treure profit de l'ofensiva fiscal abanderada per la monarquia, ja fos retenint-se una part del producte de determinats impostos, ja fos intervenint en la concessió de les impositcions, o també a l'hora

87. ACA, C, reg. 2749, fol. 97r-v.

88. «pus Déu nos fa tanta de gràcia que lo senyor Rei pare orella e per sa benignitat atorgue dites impositcions perpetuament, ab intervenció del senyor camerer, que dites impositcions se hajen perpetuament.»; AHCR, llibre del Consell (1466-1485), fol. 142v-143r.

89. ACA, C, reg. 3565, fol. 50v. O com es feia constar en una altra part: «Haguda finalment concessió per a tot temps per mitjà del noble don Pere d'Ureha el MCCCCLXXXVI, atorgada pel rei Ferran»; AHCv, llibre gros, fol. 203r. La concessió arquebisbal és datada quaranta dies més tard que la reial; AMV, fons Fidel de Moragas, caixa 2, núm. 12, docs. núm. 30, 31 i 32.

90. S'acusà els municipis del Camp d'haver començat a recaptar tals impostos sense tenir autorització reial. Pel que fa a les vicissituds del plet, vegeu J. MORELLÓ (1996), «La problemàtica d'un impost a finals del segle xiv: la impositció de l'onze a Valls el 1394», *Miscel·lània de Textos Medievals*, núm. 8, p. 249-282.

91. Vegeu J. MORELLÓ (1997), «Els impostos sobre la renda a Catalunya: redelmes, onzens i similars», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 27 (2), p. 903-968.

de realitzar demandes als seus vassalls per raons diverses. Actuant així, a banda de poder emular la monarquia en certs aspectes, els senyors aconseguien quelcom més, com era preservar el seu poder jurisdiccional davant de les ingerències reials. Ara bé, caldria veure fins a quin punt el que passava en aquesta demarcació jurisdiccional seria extrapolable a altres territoris baronials. Seria desitjable, doncs, conèixer a fons altres jurisdiccions, si més no per poder efectuar comparacions i entendre millor l'abast i les limitacions de l'acció reial sobre els distints territoris.